

УДК 371.132(4)(075)

Тетяна Кристопчук
ORCID iD 0000-0002-0104-9901

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних дисциплін,
Національний університет водного господарства та природокористування,
вул. Соборна, 11, 33000 м. Рівне, Україна,
krystopchuk@ukr.net

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті розкривається одна із стратегічних цілей створення єдиного європейського простору вищої освіти – забезпечення якості вищої освіти. Стаття містить аналіз документів Ради Європи щодо подальшого розвитку системи забезпечення якості освіти. Проаналізовано європейські системи забезпечення якості вищої освіти (на прикладі Німеччини, Нідерландів, Фінляндії). Визначено принципи, механізми, типи оцінювання якості вищої освіти, етапи проведення експертизи з метою їх подальшої реалізації в системі вищої освіти України.

Ключові слова: *виміри забезпечення якості освіти; моніторинг; освіта; освітні послуги; професійні знання; стратегічні цілі; якість освіти.*

Вступ. Освіта стає найвагомим фактором впливу на життя суспільства, у той же час вона сама зазнає також глибокого реформування. Серед пріоритетних цілей розвитку світового освітнього простору виділяють: прагнення до демократичної системи освіти, тобто доступність освіти для всього населення; розростання ринку освітніх послуг; розширення мережі закладів вищої освіти та зміна соціального складу студентів; пріоритетність фінансування освіти; постійне оновлення освітніх програм вищих навчальних закладів; відхід від орієнтації на середнього студента, підвищений інтерес до обдарованої особистості, до особливостей розкриття її здібностей та потенціалу (Балабанов К. В. [Електронний ресурс]).

Однією із спільних проблем, що стоїть на порядку денному країн Європейського Союзу, є підвищення якості освіти в тому числі і вищої.

Результатом роботи є підписання Радою з освіти низки документів щодо якості освіти: «Удосконалення оцінювання якості шкільної освіти» («Improving Quality Evaluation in School Education» (2001/166/ЕС; OJ L 60 of 1.3.2001)); «Впровадження ключових компетенцій у безперервній освіті» («Promoting Key Competences for Lifelong Learning» (2006/962/ЕС; OJ L 394/10 of 30.12.2006)). А також ухвалення рішень: «Удосконалення ефективності та справедливості (рівноправності) системи освіти і професійної підготовки» («Improving the Efficiency and Equity of Education and Training Systems» (OJ 2006/C 298/03 of 8.12.2006)); «Удосконалення якості педагогічної освіти» («Improving the Quality of Teacher Education» (2007/C 300/07 of 15.11.07)); «Підготовка молодих людей до життя у 21 столітті: програма Європейського співробітництва щодо

(шкільної) освіти» («Preparing Young People for the 21st Century: An Agenda for European Co-operation on Schools» (2008/C 319/08 of 21.11.08)). Ці документи підкреслюють ключову роль освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті – проаналізувати європейські системи забезпечення якості вищої освіти; визначити принципи, механізми, типи оцінювання якості вищої освіти, етапи проведення експертизи з метою їх подальшої реалізації в системі вищої освіти України.

Система забезпечення якості вищої освіти. Серед основних стратегічних цілей створення єдиного європейського простору вищої освіти виділяємо забезпечення якості вищої освіти. «Розбудову Європи знань, сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти» задекларовано у спільній заяві європейських міністрів освіти 18-19 червня 1999 року в м. Болонья (Bologna Declaration, 1999 [Електронний ресурс]). Сприяння європейському співробітництву у забезпеченні якості освіти, розробка принципів, критеріїв подальшого розвитку системи забезпечення якості освіти, сертифікація національних систем забезпечення якості – це ті з питань, що стояли на порядку денному зустрічі європейських міністрів освіти у Празі «До європейського простору вищої освіти» (2001 р.) (Bologna Secretariat, 2001 [Електронний ресурс]) та у Берліні «Створення загальноєвропейського простору вищої освіти» (2003 р.) (Bologna Secretariat, 2003 [Електронний ресурс]). У Берлінському комюніке обумовлюються функції національних систем із забезпечення якості освіти, зокрема, внутрішнє і зовнішнє оцінювання навчальних програм вищих навчальних

закладів; визначення обов'язків установ, що забезпечуватимуть якість освіти; порядок атестації та акредитації. Комюніке конференції європейських міністрів освіти (м. Берген, 19-20 травня 2005 р.) «Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети» констатує такі виміри забезпечення якості освіти: підвищення якості діяльності вищих навчальних закладів шляхом впровадження внутрішніх механізмів забезпечення якості за умов дотримання зв'язку із зовнішньою системою забезпечення якості освіти; запровадження моделі експертного оцінювання агентств забезпечення якості на національному рівні; розвиток співпраці з національними агентствами з метою забезпечення якості освіти (Bologna Secretariat, 2005 [Електронний ресурс]). У комюніке конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту «На шляху до європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (м. Лондон, 2007 р.) акцентовано на прогресивних зрушеннях щодо проблеми міжнародної співпраці між агенціями забезпечення якості, взаємного визнання акредитацій (Bologna Secretariat, 2007– [Електронний ресурс]).

Основна спрямованість Європейського Союзу визначається стратегією «Європа 2020». Зокрема, 12 травня 2009 року Рада міністрів освіти Європейського Союзу у Брюсселі прийняла новий документ для стратегічного співробітництва в галузі освіти та підготовки кадрів на період до 2020 року (ET 2020). Цей документ визначав короткострокові пріоритети на період з 2009 до 2011 років, а також довгострокові завдання. У документі виокремлено чотири стратегічні цілі: забезпечення безперервного навчання і мобільності; підвищення якості та ефективності освіти та підготовки кадрів; сприяння соціальній згуртованості, активній громадянській позиції; заохочення інновацій та творчості на всіх рівнях освіти і професійної підготовки (Schlussfolgerungen des Rates, 2009, с. 3).

У наступних комюніке та деклараціях, зокрема, у Будапештсько-Віденській декларації про Європейський простір вищої освіти (10-12 березня 2010 р.) (Bologna Secretariat, 2010 [Електронний ресурс]) та у Бухарестському комюніке (26-27 квітня 2012 р.) (Bologna Secretariat, 2012 [Електронний ресурс]) увага до проблеми забезпечення якісної вищої освіти значно посилюється.

Розвиток навичок для суспільства знань було визначено складовою стратегічної цілі – підвищення якості освіти. Необхідно зазначити, що ЄС, визнаючи це завдання як надзвичайно пріоритетне, доклав чималих зусиль, починаючи з 2000 р., у напрямі розробки уніфікованого переліку базових навичок для спільноти. Результатом тривалої роботи стало прийняття у 2006 р. Європейської довідкової системи ключових компетентностей для навчання впродовж життя, яка рекомендована для впровадження у національні си-

стеми освіти країн-членів. Система охоплює вісім ключових компетентностей: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність та базові компетентності у галузі науки та техніки, цифрова компетентність, вміння вчитись, міжособистісна, міжкультурна, соціальна і громадянська компетентності, підприємливість та культурне самовираження (Локшина О. І. [Електронний ресурс]).

Для проведення моніторингу якості освіти фахівцями Європейського Союзу розробляється модель освітніх індикаторів. Концептуально підхід ЄС, зауважує В. Г. Вікторов, базується на таких основних складових, як контекстуальна інформація, освітній процес, освітні досягнення, ресурсний внесок в освіту. Статистичні збірники, підготовлені в рамках ЄС, містять інформацію про всі компоненти освітнього процесу та оточення, в якому він відбувається. Відмінності можуть стосуватися структурування індикаторів (наприклад, за рівнями освіти – дошкільна, середня, вища освіта або за предметними сферами – навчання іноземних мов, навчання ІКТ, спеціальна освіта тощо). Зокрема, щорічні збірники «Основні дані про освіту в Європі» (Key Data on Education in Europe), які розроблені Європейською Комісією спільно з EURYDICE (Інформаційною мережею з освіти в Європі) та Eurostat (Статистичним бюро Європейського Союзу), інформують про стан систем освіти країн-членів та тенденції їх розвитку з метою діагностики рівня якості освіти (Вікторов В. Г., 2005, с. 24).

Велику увагу забезпеченню якості освіти приділяє і ЮНЕСКО. Її підхід у галузі моніторингу освітніх послуг в країнах-членах ґрунтується на аксіомі про те, що доступ до базової освіти високої якості є невід'ємним правом людини, проголошеним на форумах «Освіта для всіх» та зафіксованим у Джомтьєнській (1990) та Даккарській (2000) деклараціях. Оцінка врахування цього права державами передбачає аналіз доступу до якісної освіти, що був здійснений, наприклад, у виданні ЮНЕСКО та Інституту статистики ЮНЕСКО «Global Education Digest 2003: Comparing Education Statistics Across the World» («Всесвітній звіт з освіти 2003: порівняння світової статистики у світі»), де аналізуються освітні системи та тенденції розвитку за основними показниками, структурованими за рівнями освіти (дошкільна, початкова, середня, вища освіта) (Вікторов В. Г., 2005, с. 25).

Європейська практика оцінки якості освіти характеризується створенням спеціалізованих акредитаційних агенцій – громадських організацій, що займаються розробкою інструментарію й методик оцінки якості, а також здійснюють перевірку якості освіти. Діяльність агенцій зосереджена, головним чином, на оцінці якості та забезпеченні гарантій якості, що включає акредитацію вищих навчальних закладів і освітніх програм, а також кон-

троль і консалтинг в окремих елементах і аспектах освітньої діяльності, наприклад, таких, як електронне навчання, ефективність наукових досліджень, освітні сервіси, системи менеджменту якості тощо (Тригуб І., 2016, с. 68).

У Фінляндії Національна система забезпечення якості вищої освіти включає три взаємопов'язані складові: національне Міністерство освіти забезпечує загальне керівництво, прийняття рішень і визначення критеріїв оцінювання якості); Національна рада з оцінювання вищої освіти (несе на рівні держави відповідальність і здійснює аудит інституційних систем вищих навчальних закладів щодо забезпечення якості вищої освіти, а також інші види оцінювання); вищі навчальні заклади відповідають за створення та функціонування інституційних систем забезпечення якості, несуть головну відповідальність за якість освіти та її покращення, а також беруть участь у зовнішніх оцінюваннях та аудитах (Калашнікова С. А., 2012, с. 81).

Національна рада з оцінювання вищої освіти Фінляндії забезпечує: безпосереднє оцінювання діяльності вищих навчальних закладів; вивчення та розповсюдження кращого досвіду щодо забезпечення якості у галузі вищої освіти; надання фінським інституціям вищої освіти експертних рекомендацій задля покращення та розвитку їх власних інституційних систем якості. Основним принципом функціонування Ради є оцінювання заради покращення. В його основі – інституційна автономність, довіра та відповідальність за власні дії. Основні типи оцінювання, здійснювані Радою: аудит систем забезпечення якості вищими навчальними закладами (так званий інституційний аудит); оцінювання програм (тематичне оцінювання) – здійснюється у тих галузях, які розглядаються як особливо актуальні чи критичні для розвитку суспільства, або такі, що дуже динамічно розвиваються, або проблемні галузі; аналіз діяльності центрів досконалості оцінювання освіти – науково-дослідних підрозділів університетів, які досліджують питання якості освіти (Калашнікова С. А., 2012, с. 82).

У Національній програмі розвитку освіти в Чеській Республіці здійснено аналіз та оцінку чеської системи освіти. Документ формулює наміри уряду в галузі освіти та визначає законодавчі й організаційні заходи, що випливають з них, а також програму розвитку.

Процес забезпечення якості вищої освіти в Німеччині включає аналіз, контроль і оптимізацію всіх складових діяльності вищих навчальних закладів У цій країні склалася трирівнева система експертизи, що охоплює такі етапи: самодослідження; зовнішня оцінка; впровадження в практику заходів за результатами перевірки (Шеремет Л. А., 2011, с. 35-36).

Самодослідження проводиться спеціальною організованою робочою групою, до складу якої вхо-

дять представники професорсько-викладацького і керівного складу вищого навчального закладу, а також студенти. Можливо також залучення одного експерта, що не є співробітником цього навчального закладу, наприклад, статиста. Діяльність робочої групи полягає у вивченні звітів і проведенні опитування викладачів і студентів у формі анкетування. Самодослідження закінчується представленням результатів перевірки у формі аналітичного звіту з визначеними досягненнями і недоліками та пропозиціями щодо їх усунення.

Зовнішня оцінка визначається спеціальною комісією, до складу якої входять зовнішні експерти – представники агентства. Ця процедура може проводитися і такими організаціями, як вузівська інформаційна система, Центром розвитку вищої освіти, Міждисциплінарним центром дидактики вищої школи. Робота комісії починається з вивчення результатів дослідження. Крім підсумкового звіту, комісія може вивчати, аналізувати додаткові відомості у сторони, що перевіряється. Потім – дводенний огляд, який включає співбесіди з керівництвом, викладачами і студентами, перевірку займаних факультетом приміщень і технічного устаткування. При цьому експерти не мають повноважень на відвідування занять.

На третьому етапі відбувається впровадження в практику результатів внутрішньої і зовнішньої оцінки. На основі підсумкового звіту експертної комісії між факультетом і керівництвом вищого навчального закладу укладається спільна угода про проведення заходів щодо усунення виявлених недоліків, а також закріплення і подальшого посилення позитивних сторін діяльності підрозділу. За угодою обидві сторони зобов'язуються досягти певних успіхів і надати відповідно до плану робіт, що додається, все необхідне.

Незалежною організацією оцінювання та акредитації закладів вищої освіти в Нідерландах є Організація акредитації (The Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders, NVAO), заснована на основі міжнародного договору між голландським та фламандським урядами з метою забезпечення якості вищої освіти та акредитації освітніх програм. Організація акредитації виконує такі завдання: акредитація існуючих освітніх програм вищої освіти (основна оцінка якості); перевірка освітніх програм у галузі вищої освіти; сприяння висвітлюванню відмінних рис освітніх програм у системі вищої освіти; консультування міжнародних партнерів щодо аспектів голландської і фламандської системи акредитації та підтримка міжнародних контактів тощо (Сікорська І., 2015, с. 29).

Процедура системи оцінки якості вищої освіти складається з таких етапів: внутрішній контроль якості, як відправна точка; підготовка закладом вищої освіти звіту щодо самооцінювання; відвідування закладу вищої освіти зовнішньою атестаційною комісією, до складу якої входять

викладачі, інші працівники закладів освіти, студенти; підготовка звіту зовнішньою атестаційною комісією; інспекційна метаоцінка. Процедура оцінювання якості ґрунтується на внутрішніх механізмах оцінювання та забезпечення якості закладу вищої освіти, що свідчить про самостійність та автономію університету (Сікорська І., 2015, с. 29).

Висновки. Модернізація вищої освіти в Україні в контексті намірів щодо входження в європейський освітній простір актуалізує вивчення досвіду тих

європейських країн, які досягли певних успіхів щодо адаптації своїх освітніх систем до сучасної загальноєвропейської моделі, а також успішно використовують нові принципи і методи у системі вищої освіти. Враховуючи схожість змін, які сталися в освіті європейських країн у процесі реформ й сьогодні відбуваються у національній системі вищої освіти, досвід їх впровадження може бути цінним для України.

Література

1. Балабанов К. В. Основні тенденції розвитку освіти і науки в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / К. В. Балабанов. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1047.pdf. – Назва з екрана.
2. Вікторов В. Г. Міжнародні моделі освітніх індикаторів якості освіти [Електронний ресурс] / В. Г. Вікторов // Мультиверсум : філософський альманах. – К. : Центр духовної культури. – 2005. – № 49. – Режим доступу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_49/Viktorov.htm. – Назва з екрана.
3. Калашнікова С. А. Забезпечення якості вищої освіти: модель Фінляндії [Електронний ресурс] / С. А. Калашнікова // Вища освіта України. – № 1, додаток 2. – 2012. – Тематичний випуск «Наука і вища освіта». – С. 76-90. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/8686/1/2012>. – Назва з екрана.
4. Локшина О. І. Етапи розвитку стратегії Європейського Союзу у галузі освіти [Електронний ресурс] / О. І. Локшина. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07loiuet.html. – Назва з екрана.
5. Сікорська І. Механізми забезпечення якості вищої освіти: досвід Нідерландів / І. Сікорська // Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров С.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – 84 с.
6. Тригуб І. Класифікація країн Східної Європи щодо подібності підготовки експертів у галузі освіти / І. Тригуб // Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: педагогічні науки). – 2016. – Випуск №1-2 (46-47). – С. 66-70.
7. Шеремет Л. А. Система оцінки якості вищої освіти в Німеччині [Електронний ресурс] / Л. А. Шеремет // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 57. Філософські науки. – 2011. – С.34-38. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VZhDU/2011_57/vip_57_6.pdf. – Назва з екрана.
8. Bologna Declaration (1999). The European Higher Education Area, Joint declaration of the European ministers of education, Bologna, June 19, 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf. – Назва з екрана.
9. Bologna Secretariat (2001). Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Prague, accessed 19 May 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf. – Назва з екрана.
10. Bologna Secretariat (2003). Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Berlin, accessed 19 September 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/Berlin_Communique1.pdf. – Назва з екрана.
11. Bologna Secretariat (2005). Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005, accessed 8 September 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050520_Bergen_Communique.pdf. – Назва з екрана.
12. Bologna Secretariat (2007). Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, London, 17-18 May 2007, accessed 8 September 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/London_Communique18May2007.pdf. – Назва з екрана.
13. Bologna Secretariat (2010). Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Budapest-Vienna, accessed 12 March 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/2010_conference/documents/Budapest-Vienna_Declaration.pdf. – Назва з екрана.
14. Bologna Secretariat, National Report regarding the Bologna Process implementation 2009-2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=86>. – Назва з екрана.

15. Ognevyuk V., Sysoieva S. (2015). Training of educational experts in Ukraine: experimental interdisciplinary program. The advanced science journal (6), pp. 98-103, DOI: 10.15550/ASJ.2015.06.098
16. Schlussfolgerungen des Rates vom 12. Mai 2009 zu einem strategischen Rahmen für die europäische Zusammenarbeit auf dem Gebiet der allgemeinen und beruflichen Bildung («ET 2020») // Amtsblatt der Europäischen Union 28.5.2009. – S. DE C 119/2 – C 119/10. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:DE:PDF>. – Назва з екрана.

СИСТЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Крыстопчук Татьяна, доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры общественных дисциплин, Национальный университет водного хозяйства и природопользования, ул. Соборная, 11., 33000 г. Ровно, Украина, krystopchuk@ukr.net

В статье раскрывается одна из стратегических целей создания единого европейского пространства высшего образования – обеспечение качества высшего образования. Статья содержит анализ документов Совета Европы по дальнейшему развитию системы обеспечения качества образования. Определена необходимость применения мониторинга качества высшего образования и внешней оценки работы преподавателя как тенденции развития высшего образования. Проанализированы европейские системы обеспечения качества высшего образования (на примере Германии, Нидерландов, Финляндии). Определены принципы, механизмы, типы оценивания качества высшего образования, этапы проведения экспертизы с целью их дальнейшей реализации в системе высшего образования Украины.

Ключевые слова: измерения качества образования; качество образования; мониторинг образования; образовательные услуги; профессиональные знания; стратегические цели.

THE QUALITY ASSURANCE OF HIGHER EDUCATION SYSTEM: FOREIGN EXPERIENCE

Krystopchuk Tatiana, doctor of pedagogical sciences, associate professor, professor of Social Sciences Department, National University of Water and Environmental Engineering, Soborna st., 11, 33000 Rivne, Ukraine, krystopchuk@ukr.net

The article reveals one of the strategic objectives of creating a European Higher Education Area- quality assurance. The article includes analysis of the Council of Europe documents on further development of education quality assurance. It has been proved the need for the quality of higher education monitoring and external evaluation of teachers' work as one of the trends in the higher education development. The European quality assurance systems (on the examples of Germany, Netherlands, and Finland) are analyzed. The types of assessment carried out by the Finnish Higher Education Evaluation Council and the principles of its functioning are represented. The stages of the quality of higher education examination in Germany are revealed. The task of the Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders (NVAO), which provides accreditation of educational programs in the Netherlands, is formulated. It has been determined the principles, mechanisms and types of Evaluation of Higher Education in Europe, stages of examination with a view to their further implementation in higher education in Ukraine.

Keywords: education; educational services; measurements of education quality assurance; monitoring; professional skills; quality of education; strategic goals.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2016

Прийнято до друку 27.10.2016